

Miranderen poetikara hurbilduz. Ideologia. Sentsualismoaren hariak.

Luis Maria MUJICA

Orain dela hilabete batzuk bete zen Jon Mirande euskal idazle eta poeta jaio zenetik ehungarren urtemuga. Jon Mirande heterodoxoak zeresan anitz haizatu zuen bizitzan zehar, eta bere eragina ez zen mugatu euskararen egitate sozialera, baizik eta, berezikiago euskal poetika eta euskaldungoaren kontzeptu berri baten arlora.

Bere bizitzan Mirandek euskal abertzale *jator* eta katoliko anitzen partetik *heterodo* izengoitia jaso zuen, eta beraien zirtu deitoragarrien jomuga ere izan zen, maiz. *Euskaldungoaren etsaiak* deituriko artikuluan ondorengoa zioen gure idazleak: "*Hypokritak edo ergelak jauntziak urra eta behariak zapa ariko direla badakit, blasphematu dudala hotsez*" (*Gernika*, 23 zenb. 87 or.). Zuberotar jatorriko poeta-
ren eraso bizienak, batez ere, bere burua *euskaldun jatorizat* dutenen aurka bideratu ziren. Hain zuzen, XX. mendeko 50. eta 60. hamarkadetan bere jarrera *pagano* eta *ikonoklastak* oraindik kritau konfesionala zen Euskal Herrian gatazka anitz sortaraztarazteko gauza ziren.

Mirandek bere burua isolaturik sumatu zuen aski goiz euskalarien artean, eta, orobat, garai haietan ideologia ezkertiar eta marxista zutenen bilgunetan. Mirandek zarpuzte-jarrerak nabaritu zituen inguruan, behin eta berriz. Ondorioz, gure poetak etsipenezko jokabideak hartu zituen, bere jarrera ikonoklastak zirela aldaketaren zergatiko. Nola ez, giro hark sufrimendu anitz ekarri zion, bai eskuindar abertzale fededunen, eta bai ezkerreko abertzaleen aldetik. Bere burua saldua ikusten zuen garaiko euskal indarren erdian.

Mirande tipo paradogiko bilakatu zen, bere jarreraz eskuineko kristau eta ezkertiar akonfesional anitzen eraso berreganatu zuelako. Egoera horren erru faktikoa berea ere izan zitekeen, ze Mirande idazleak *faxismoarekin* zerikusia zuen adierazpen zenbait egina zuen. Adibidez, orain berrogei bat urte oraindik indartsu zen *euskaldun-fededun* axiomaren aitzinean Mirandek *euskal paganismora* itzultzea proposatzen zuen, euskal anitzen askandalua sortuz. Bere aburuan, gaizki ezkontzen zen behingo Euskal Herri paganoa garaiko gizarte harroarekin. Gure herrian erroturiko kristautasuna endekatzaila zeritzon poetari, erlijio harro bilakaturiko ideologiari halako *kastrazio edo irenketazko* kutsua hartzen zion, eta, ondorioz, Mirandek aspaldiko euskaldunen paganismo erradikal, basati eta primitiboa aldarrikatzen zuen. Miranderentzat (Nietzcherentzat bezala) kristautasunak sorturiko ideologia berria deprimentea zen, gizaseme ahul eta bilauen errendentzia aldarrikatzen zuelako, eta hori gaitza eta dekadentea –endekagarria– zen, eta ez zen taixuzkoa Euskal Herri heldu eta aske baterentzat. Bide horretatik, Eliza Katolikoaren irentze-prozedurak salatu zituen poetak, batez ere, gogoratuz Elizak hainbat eta hainbat euskal gazte alferrik hezitzen zuela apaiztegietan -euskal aberriaren aldeko borrokara ordez- euren indar guztiak ideal *erlijioso* alferrikako baten hesira ekarriz. Hona zer zioen poetak: “*Halaber Euskal herriko adimen bizkorrak, euskararen eta euskal-kulturaren aritzera joaiten dira lur hurrunetarat, ad maiorem gloriam Romae, bainan gure herriarentzat onurarik gabe. Hainbat eta hainbat gogo –eta soin-indar euskaldun horrela alpherrik galtzen ikhustea, nigarregingarri da*” (“*Euskaldungoaren etsaiak*”, Gernika, 23 zenb., 87 or.).

Horrelakoak irakurtzean, eskuin muturreko abertzaleek, bereziki, poetaren eskomekua eskatzera joanen ziren. Noski, bere heterodoxia ikonoklasta ez zen inpartziala gertatzen, kaltekorra baino euskal aberri konfesional batean pentsatzen zuteneentzat. EAJ alderdiarentzat ezinezkoa zen Mirande poetaren kritika eta helburua, hots, Euskal Herri pagano batera itzultzea. Eten historiko hori gertatzea bekatua litzateke, eta astakeria XX. mendeko kristau-demokrazia berrien ikusmiratik behatuta. Era berean, eta beste muturrean, marximoari atxikiriko ETA mugimendu politiko askatzailearen norabidea ere ez zegoen prest Mirandek errebindikaturiko ideologia parafaxista onartzeko, ze, besteen artean, mugimendu berriak euskal gizartea kapitalismoaren hatzamarretatik aska nahi zuen; ETA.k berea egin nahi

zuen "pobreziaren" aurkako jarrera marxismoak aldarrikaturiko langileen erredentzioan euskaldungoaren egiteko berria ezarritz.

Parisko poetarentzat ideologia kristauaren pean "esklabuen eta gizon etsien" erredentzioa aldarrikatzen zen, eta Splengler filosofoaren bidetik, gizon *paganoaren* salbamenean sinesten zuen, hots, aintzinako euskal mitologiaren matazetan isladagarri zen erospenean fede ezartzea nahaigo zuen. Bide hartatik Mirandek -bai euskaldun kristauak eta bai komunistak- kultura *endekatu* baten sinesle izatetik apartatzea eskatzen zuen.

Zuberotar idazlearen aburuan, Eliza Katolikoak historian zehar be-launaldi anitz irendu edo kastratu baino ez zuen egin "geroaren erredentzio" helezin baten fedea edo sinestea aldarrikatuz. Bere ustean, kristautasunak zabalduko etika dekadente, ahul eta esanekoa ez zen kultura *deprimigarria* baten adeiragarri baino. Gaitzaren eta ezaren aitzinean geroko paradisuan baino ez zuen eskaintzen, bitartean gizatalde desjabetuen menpekotasuna eskatuz. Mirandek, aldiz, beste bide jatorragoa proposatzen zuen, hots, euskal kontestualizazioa duen aspaldiko azti, sorgin eta basajuanez beteriko mundu basati eta naturala. Mirandek euskal mitologiarekin nexoa dagien mundu pristino, sentsual eta aurrekristaua aurkezten zuen, kristautasunak eta marxismoak proposaturiko erredentzio iheskorretan federik ukan gabe. Miranderen jarrera filosofikoari buruz hurrengoa esaten genuen beste lan puntual batean: "Beraz, Mirandek kristautasunari eginiko kritikak benetako "zaplaztekoak" ziren eta guztiz eskandalagarriak. Paganismo harek, bestalde, sexualitate eta askatasuna suposatzen bazuen, eskandalua oraindik bortitzagoa izanen zen" (ikus gure *Mirandere-*n* poesigintza*, I, 12).

Gure poetaren beste kritika Euskal Herriak egun pairatzen duen opresioaz bere inguruko bi herri inperialistei zuzentzen zitzairen, hots, Frantzia eta Espainiak gure herrigintza eta kulturari, bereziki, agerturiko jokabide ankerretik. Herri zeltak bezala, Euskal Herria ere zapaldu-rik kausitzen da aldamenean dituen bi kultura ahaltsuen jarrera hedakor eta zapaltzaileaz; ez, ez Espainia, ez eta Frantzia, ez dira inpartzial euskal kulturak pairatzen duen ahuleziaren kasuan. Zuberoko poetak euskal kulturaren drama pertsonalizatu eginen du, eta hortik bere errotiko pesimismoa euskaldunen aberriaren geroaz: "*Mihauk ez diot*

aspaldi huntan ilusimendurik haboro bat ere Uskal-herriaren eta Uskaldunez" (*Anaitasuna* aldizkaria, 1977.ko abenduaren 15).

Bigarren gerrate mundialaren ondorengo pesimismoa gainditu nahiaz, Mirandek -Spengler eta Nietzsche bezalako filosofoen erakutsietan ere datzan- optimismo paganoan fede handia dago. *Indarraren* gorespenean zentratzen da bera filosofo haiek bezala, sentimenduen gorentasun irrazionala, eta helburu politikoen praktikotasuna errebindikatuz. Miranderentzat mendebalean present dauden kristautasun zaharra eta berrikitako marxismoa ideologia deprimigarriak dira (ze Kristok aldarrikaturiko pobreen menperakizunak -eta etika marxistaren talde txiroen erredentzioak- moral oker eta deprimigarri batean du jatorria. Hortik, bada Miranderi hainbestetan egotziriko faxismozko jarrera ulertezina. Aldiz, poetak herri zelta eta euskaldunen kultura erkin eta minorizatuaren erredentzioan zuen fede. Natura eta proto-euskaldunen sineskizun paganoen alde optimistan sustraituriko filosofiaz euskaldun herria eraiki nahi izan zuen trantszendea -eta ez iheskorra- zen fede berri bat eraikiz, beti ere, mitologia zaharrarekin nexoa zegoen mugimendu gotor baten urratsak ematen hasiz. Horretarako marxismoak zuen pobreaken mistika deprimigarria gainditu ez ezik, Elizaren etika endekagarria ere ezetsi egin zuen... Beraz, kristautasunak predikatzen zuen pobrea eta umilarekiko jarra izunak gainditu behar ziren, gizagaisoekiko mistika okerra ukatuz, zerbait antzu eta deprimigarri bezala. *Indarrak* bere balioa zuen herri baten ontologian eta baitan sakontzen bazen (eta euskal egitate antropologikoaren kasuan, berriz, eta aintzinako sineskizun ziren *Marrimunduko*, *Basajaun*, *Sugaar* eta beste hainbat mitologietan, indar teluriko eta optimismoari tartea utziz. Kasu, euskal mitologia zaharrak kristautasunak eta marxismoaren filosofia deprimigarriak islatzen zuen menpekotasuna gainditu behar zen euskal arraza primitiboaren aztarrenetan sakonduz, askatasun integral berri batera ailegatzeko. Logikoki, gure poetaren ahalegina aitzin olde mitologikoetan erroturiko arazoietan sakontzea izanen zen (ze, bere ustean, kristautasunak eta berrikitako marxismoak euskal endea ez zuen depresiora eta etsipenera baino eramaten. Mirandek XX. mendera ere iritsitako ondar eta urrats mitologikoei sekula garrantzia emanen die (besteen artean, Spengler eta Nietzsche filosofoen erakutsietan nabaria den erredentzio pagano berria bermatuz). Berarentzat, kristautasunaren mezu alienatzailea bezin iguingarria da marxismoaren erredentzio

izuna, beti ere, gizartearen salbamena naturagandik sorturiko indar primigenioetan azartzekoa delako.

Mirande antimarxistak komunismoaren olde ideologikoa kristautasunarena bezainbat arbuiatzen du, ze gizaki endekatu eta gutxituen, hots, laborari landerren mistika proletarioak ez zuen naturaren indar primigenioetan sinesten, eta tipo akonplexatuen ekintzak baitan zuen porrotaren zitua.

Ideologia albora utzita, Miranderen sorkuntza literarioa ere ildo berekoa izanen da, bere oldea erraz kontraezar daitekeela euskal letretan denboraz hurbilekoa izanen den Gabriel Aresti baten joera marxistaz. Arestiren popularismoa, hasieran hala izan ez bazen ere, gerora literatura proletario (eta antibirtuosista baten) ildokoa azalduko da *poesia sozialaren* eskutik, adibidez. *Poesia soziala* eta Miranderen preziosismoa ez ziren elkar uztartzekoak. Honela, Arestiren *Harri eta Herri* poemako populismoa erkina eta prosaikoa zen zuberotarrentzat poesiak ekar zezakeen oldearen esparruan. Mirandek Arestiren errazkeria prosaikoa (eta bere *poesia sozialaren* despoesia) arbiatuko ditu.

Poetaren bizitzaz zertzelada zenbait

Jon Mirande poeta 1925.eko azaroaren 12.an jaio zen Parisen. Beraz, euskal poeta txikitandik, Zuberoa ez bezalako kokagune guztiz hiritartu eta erraldoian hazia izan zen. Are gehiago, bere guraso zuberotarrek ez zioten, antza, euskal mintzaira erakutsi umetan, euskaldunak izan arren mintzoz. Hala ere, pentsatzekoa da amak halako euskaltasun animikoa erantsiko ziola, nolabait, haurtzaroan. Gerora atxikiko zitzaion poeta, modu bermeagoan, bide horri.

Horrek adierazten du Mirande *euskaldun berria* zela, eta gertakizun horrek makurtarazi zuen bera, alde batetik, nolabaiteko erradikalismora euskararen ezagutzaz jabetzean, eta bestetik euskara *urbanoaren* sena beraganatu zuen. Ibinagabeitia euskaltzaleak zioenez, Mirande hogei urte zituela hasi zen euskal mintzoa ikasten. "Gurasoek, aurzaroan, ez zioten euskerarik irakatsi, baiña Mirande gazteak, hogei urte zituenean, euskal odolaren deia bere baitan entzun zuen

eta euskara ikastera soin ta gogo jarri zen" (in "Olerkarienean", Gernika, 23 zenb., 98 or.).

Bere hiritartasuna areagotu bide zen Finantzatako Ministeritzako bulego batean lan egiten hasi zenean. Nahiz mespretxua azaldu irakasketei, Beuret karrrikako bulegoan kultura *hiritar* batean onduriko oldean eta giroan euskararen baratzera etortzen ahaleginduko zen. Hain zuen, poetak bulego hartako orduen monotoniaz eta egunero-kotasun prosaikoaz zerbait esaten digu hurrengo bertsoan: "*Biotza jartzen zait makal / salan sartzean, aldikal / entzuten ditudanean / atso txar guztiak oro / besteen jorratzen lanean...*" (Paris-Beuret, 42 or.). Ondoren poetak bulegoko emazteki batzuen deskribapen zirto-dun eta gutxiespenekoa dagi, ez baitzitzaikion atsegin: "*Büroko emakumeak / lodiak, orobat, meak, / danak dirade itsusi. / Hornai joan leike igesi / aiengandikan, al balu...*" (Paris-Beuret, ibidem). Eta, oraindik, zorrotzago bere jarrera gogaitua nabarmenduz: "*Orrela, büro batean / atso iztunen artean, / pasatzen ditut orenak, / pasatzen ditut egunak, / iluntzen baidit gogoa / aien aipatzeak berak*" (Paris-Beuret, 43 or.).

Bulego iguingarri hartan pasatuko ditu urte mordoak poetak, beti ere gaitzetsiz bertako giroa "*gerota zoroago / axotez beztuz pape-
rak*".

Miranderen etsipenari buruz zerbait.

Miranderen biografian urrats garbia utzi zuen Euskal Herri mitologiko eta euskaldunaren kerantza eta jaiera irmoak. Poeta kexu zen euskaldunen *aberriaren* geroaz, garaiko *aberchaletasunaren* jarrera txepel eta makal zenbait salatuz. Olerkariaren aburuan euskal *aberchaleen* politika irredentismo kultural ezarria azaltzen zen. Pesimismo erradikal haren andanatik bere ikusmira Euskal Herriarekiko geroz eta ezezkorragoa bilakatuko zen. Norbert Tauer euskaltzaleari Pragara igorritako gutunetan nabarmen da poetaren arima makurra, pesimismora emana. Pesimismo hark hainbat euskaldun "jator eta jeltzaleen" jarrerari eginiko kritikarekin zerikusia zuen.

Bestalde, beste herritar batzuen artean ere isolatu samarra ikusten zuen bere burua, eta garaiko euskararen egitate sozial murriztak

ere pesimismo garratzera makurtzen zuen. *Aginaga* izengoitiaz izenpetzen zuen euskaldun baten artikulua batek min asko egin bidezion, eta, orobat, inguruko hainbat euskaldunen isiluneak. *Igela* deituriko aldizkari literarioa izanzen zen bere kexu askoen lekuko.

Ideologiaren aldetik ere etsipen gaitzak azaldu zituen han-hemen, jarrera pesimista haiei funtsa filosofikoa ere ezarriz, maiz. Gernika aldizkarian, *Euskaldungoaren etsaiak* artikuluan, zehazki, kritika zorrotzak haizatu zituen hurbileko abertzaleen paradoxaz.

Miranderen amodiozko pasabideak.

Mirandek, ezkongabea zelarik, ez zuen lotsarik azaldu neskazale agertzeko, ez ezta emakumeekiko jarrera nasai zenbait aldarrikatzeko; gehiago oraindik, homosexualitatea, pederastia eta beste praxia sexualak defendatu zituen. Bere poesia esanguratsuenak, arlo horretan, *Oianone*, *Larunbat-arrats* eta *Pigalle* kaleko giroa deskribatzen zutenei atxikiak aipa daitezke.

Garbi islatzen da jarrera hori hurrengo olerkian, zehazki, *Oianone* emagalduren aipua egiten dela: "*Oiaone! Oiaone! / Gau hunetan zaitut ene; / larru legun eta zuri, / bulhar samur, sabel guri, / nire neska Oianone*" (*Oianone*, 95 or.). Sarrera hori eginda gero, emagaldua den emaztekiaren deskribapen libre eta laxoa dagi: "*Ezpain li-khits, esku lizun / atseginetan jakintsun / bulharretik belhaunera / haragi bihok ikhara, / jaunzten zaitut, neska lizun!*" (*Oianone*, 96 or.).

Poeta bere poema, emaztekoa baillitzan, astiro bilusten doa, xehetasun morbido anitz ekarriz. Testuak estonutzen gaitu, ze bertako deskribapenek ez dute mugarik, garaiko moralismo hertsia iraintzeko beldurrez.

Beste pasarte batean bi nesken amodioa homosexuala ekartzen du plazara, garaiko jarrera hertsien langak apurtuz. Ondorengo poeman neskaxa maiteminduen pasarte aski ausarta gertatzen da: "*Urespondan biak zeuden / elkharri laztanka, maitez / bulhar zuriak ikhara, / iztar guriak ihesi. / Sarthu orduko urtzen zan / ene gogorapen oro*" (*Neskatxak*, 38 or.).

Esan daiteke, halako poesia libertario eta sentsualak ez zuela aurre-eredurik ukan euskal literaturaren baratzean (beharbada, Etxepare lehen poetaren zatiren bat kenduta). Mirande, ordea, askoz areago joaten da. Bere olerkiek freskotasan sentsulararekin ironia dakartzate, beti ere Parisko giro askatuan murgilduta.

Miranderen erasoak kristautasunari.

Miranderen poesian nabarmen eta eskandalagarri gertatu zen, bere garairako, poetak kristautasunari -ideologia deprimigarri eta dekadante balitzan- eginiko kritika gaitza. Jakina denez, halako jarre-rak euskaldun katolikoen artean ziztada eta erresumin bereziak sortu zituen, han-hemen. Poetaren baitan sendo zegoen lehendik Euskal Herri paganoaren eta protoindarren eredia, garaiko giro katolikoa-reakin nekez uztartzen zena. Mirandek katolikoen *gizagaixokeriak* sa-latzen zituen, aipaturiko *Gernika* aldizkarian. "*Agian, eguna ethorriko zaiku, uste baino lasterrago, gure gizeli-jainkoen aldareak haizara lorez estaliko baitira gure oihanetan...*". (*Gernika*, 23 zenb., 87 or.). Eliza katolikoa juduen etikari lotua dagoela salatuko du, hots, *etsipen* eta *obedientziatzko* lokarri lotsagarri bati eta kritika hori, Spenglerrek, adibidez, onduriko tesiak bermatzen ditu, alegia, kristautasuna ideo-logia deprimigarria dela, eta euskaldunak *Ortzi* jainko paganoaren altzora itzuli behar du hots eginez euskaldungoaren jatortasunak es-kabide hori derrigorrezko du bere baitan.

Euzkadi ala Euskal Herria?

Politika mailan, bestalde, Mirandek lehendik ere zetorren etabai-da batean parte hartzen du, baina modu askoz zorrotzagoan. Berarentzat bi egitate desberdin dira *Euzkadi* eta *Euskal Herria*. Biek kontzeptualizazio alernoetan dute oinarri. Bat beranta da, bestea zaharra eta jatorra. "...*Ori da gure edestia, ez Sabinzaleen asmake-riak: euzkadi, aberri, e.a, itz artifizialak dira eta adiera nai dituzten gauzak ere artifizialak dira*" (1956.ko maitatzaren 23.ko eskutiz ba-tean). Noski, garaiko abertzale *eukadiano* zenbait mindua sentituko zen, batez ere, abertzaletasun ofiziala demokrazia kristauaren mo-roitza jotzean. Miranderen kritikak JELtzaleen jarrera politikoa zuen

jomuga *amets urdinetan* delakoa idazterakoan. Poetak zioenez, abertzale ofizialek ez zuten ardura garbirik euskara salbatzeko. Abertzale ofizialek *Euzkadi* hitzaren pean kontzeptu artifizial eta eroso bat ezkututzen zuten. Hortik zuberotar poetaren etsipena euskal egitate politikoa zela eta. Ondorioz, 1956 urtea ezkeroz, geroz eta pesimistagoa agertzen da Mirande euskal arazoari buruz, eta horren kariaz, euskara idazteari ere uzten dio azken urtetan. Hona bere kexuaren lekuko garratz batzuk: *“Et par ma part l’euskara, que je continue de pratiquer avec ma famille souletine, m’est devenu étranger. Comme langue politique et de culture. Veuillez croire à mes sentiments dévoués”* (1971.eko abuztuaren 15.ean eginiko eskutitza). Tauer txekiar idazleari igorritako hurrengo lerroetan ere sentimendu bera: *“Itxaropen-biderik inñundik ez dakusgu euskal-idazleak, batez ere...”* (1953.ko azaroaren 9-ko gutuna). Eta 1969.ko abenduaren 22.an idatzirikoa oraindik ezkortasun gaitzago, maleruski, euskaraz idazteari ere utziko diola aitortuz: *“Zoritxarrez, ez dut uste hemendik aurrera ezer euskaraz publikatuko dudana...”*. Mirande etsita dago, Mirande lur-joa datza euskal egitatearen geroaz, eta mundu horrekiko mutu jarraitzea erabakitzen du, tamalez.

Emakumearekiko jarrerak. Alde sentsualak.

Gure ustean, ezin da ulertu –ez eta behar bezala balioztatu– Miranderen aportazio literarioen alderdi sentsuala (*erotikoa*, nahi baduzu) aztertu gabe. Hain zuzen, ideologia eta polemika guztien gain, Mirande poeta zen, bere poesiaren barnean, ildo sentsualen lanketa ausartaz apustua egin zuena, ordurarteko idazleen jarrera lotsati eta moralisten aurrean jarrera ausart, solte eta adierazkorra kontraezarritz. Mirande poeta sentsual, oparo, eta adierazpen barroko idazle azaldu zen. Bere joera estetikoaren multzoan deskribapen sentsualek gune adieragarri eta ausarta ukanen dute. Adibidez, *emakumearen* tematikan Mirande idazle berezi azaltzen da ordurarte urri emaniko formulazio sentsualak (erotikoak) harrotuz, *Teresa*, *Pigalleko* emagalduek, *Oiaonne*, *Raymonde*, *Kattalin* bezalako emazte-kien pasartetan. Miranderen mintzo poetikoak halako keru sentsual-ausarta du. Miranderen poemagintzak, noski, eskandalizatu eginen du larriki euskaldun prestu zenbait. Berdin jazoko zen *Igela* aldizkarian idatziriko poesia eta izkribu askoez. Ildo hartako lan anitz langarik gabeko mintzoan

ondurikoa zen, eta eskandalagarria zen. Orobat bere poesia doinu inplizitoz beterikoa zen, sugerentea beti emakumearekiko jardun eta adierazpenetan. “*Ni naun zaldiz ethorririk / amore-zun, / urrundikan, hain hurrundik!*” (*Ilhun-nabarrez*, 13 or.).

Tenore bera islatzen du gorteaketa baten aitortpena den hurrengo testuan ere: “*Gelatxo zuri garbian / neska dago / ilhe gorriak orrazten, / ilheok ilhun-nabarrez / gorriago*”. Maiz, izena epiteto aberatsez lotzen du neskatxa baten erotika eraikiz, eta *eztai*, *esnea* eta *garia* gisako kontzeptualizazio metaforiko sentsualak erabiltzen ditu: “*Neskatxak, maite zaituztet / amabortz urtheke neska- / haur segailok, gazi-gezok. / Neskatxak zuek zare / ezti gozo, esne, gari / ene gosete handian*” (*Neskatxak*, 37 or.).

Dudarik gabe, Mirande XX. mendeko Etxepare berria dugu, baina XVI. mendeko apeza baino askoz ausart eta oparagoa. Izan ere, euskaraz ordurarte ez zen halako bide ausartarik egin sexualitatearen ildotik, kerantza sugerikor, metafora bortitz eta hedonismo natural baten koordenadetatik atonduriko espresaera berezia mamituz. Noski, sentsualitatezko sorkuntza bera eleberrian ere mamitu zuen, baina gu hemen bere poesiaren arlora nagusiki mugatzen gara. Sentsualismo ausart haren bidean nabarmen dira *sugea*, *ardoa*, *zaldia* bezalako irudiak; *sugeak*, *adibidez*, *faloa* adierazten du beraregan. Eginkizun literario horietan, noski, paristar poetak literatur frantsesaren ereduak hurbil zituen eta, *adibidez*, Beaudelaire poetaren sorkuntza aske eta sugestiboaren arrastoa.

a) Ardoaren irudia

Ardoa kultura anitzetan atsegin sentsualaren irudi izan da. Hor daude –Ernazimendua ezkeroz, *adibidez*–, talde *bakotiarren* saldoak (Lizardik bere poetikan harrotuak esate baterako). Parisko poeta euskaldunak garaiko abesti baten xarma gogoratzen digu *ardoa* aipatzean: “*Chaque jour, dans la fumée et dans / l’alcool, on noie ses peines...*”). Beraz, abesti horren sena eta ukitua du Miranderen hurrengo poemak: “*Nihaur kaleetan / aitzin, horditu ezina / puten arno kantariaz/ ... egarri / zure bilha, Raymonde, / gabats ederra barez bar*” (*Pigalle*, 55 or.). Orobat, poetaren ibilbidea sentsualitate beraz islatzen da Parisko *Pigalle* auzoaren xarman, bertako *mahastietan* ardo-edale ezarritz bere burua. Hurrengo testuan ardoaren aipuz

ageri da Raymonde emagalduta umotsua, erotikaren xarmaz: "Raymoinde, soñ humoa, mahats humoa! / Pigalle-ko mahastietan, / arno indazu nire ahorako / zazpigarren goian izarrak / dakhuskizudan" (Pigalle, *ibidem*).

Olerki honen muztio sentsuala behar bezala balioztatzeko aski da Beaudelaire-n testu zenbait aipatzea, adibidez, *El vino de los amantes* poematxoa. Hona zer dioen: "Hoy el espacio es fabuloso! / Sin freno, espuelas o bridas, / partamos a lomos del vino / a un cielo divino y mágico" (*Las flores del mal*, Alianza Editorial, 144 or.). Oraindik zuzenago mahatsaren muztioa ekartzean giro sentsual nabarmen batez: "Y su vientre, sus senos, racimos de mi viña, / avanzaban tan cálidos como Angeles del mal / para turbar la paz en que mi alma estaba" (*Las joyas*, 36 or.). Hemen iruditeriaren kontestualizazioan sar daiteke, artoski, Miranderen hurrengo "arno indazu nire ahorako / zazpigarren goian izarrak / dakhuskizudan!" delakoa. Orobat, aski hurbil agertzen da Amsterdameko orhoitzapen bat olerkian Beaudelaire-ren arrastoa: "Zeuri eskerrak, Amsterdam, edo / jainko-edari onari, / esperantza bat bihotz-ondoan / athea joka zait ari..." (*ibidem*, 81 or.).

b) Sugearen irudia.

Oianone poematxoan nabarmen da *sugeari* egotzitako iruditeriaren indarra, sinbolismo *faliko* baten ildotik mamitua metaforizazio sugerikorrez. *Sugearen* balentzia erotikoa ezaguna da beste literaturatan ere, maiz baliabide *mitiko* batean bildua ageri delarik. Mircea Eliade antropologoa mintzo da bere ikerketetan, bereziki, aintzinako erlijioen iruditeriak arakatzen dituenean (ikus, batez ere, bere *Histoire des religions*, Paris (1949)). Mirandek, bada, aipaturiko *Oianone* poematxoan irudi berezi hori eskaintzen digu, sinbolismo *falikoa* duen aipua eginez. "Hathorkit berriz laztanik; / janhari gozo bat dut nik / ene baratzean ere / ezti gehiagorik Hire, / bil ezak berriz laztanik" (*Oianone*, 97 or.). Beste pasarte batean, berriz, *sugearen* sinbolismoari adierazpen fisikoa erantsiz, *sugea nekatu* egin dela komentatzen digu poetak, sexugintzan paroxismoaren ondorengo egoera fisikoa isladatuz: "Suge laztana nekatu / zan, ordea... loak hartu... / ezti loreetan etzanda / atsedena hartzen ari da, / gaixoa baita nekhatu" (*Oianone*, 97 or.).

Esan beharrik ez dago, mintzo poetiko hau sentsualitate guriz ondurikoa dela, euskararen esparruan are eta gehiago sugerigarriagoa agitzen delarik. Zalantzarik ez iruditeria sugerente hau Mirandek frantses olerkarien ur metaforikoetatik jasoko zuela, eta euskal ortuko mintzairan eskandalagarri ere bilakatu zela etxeko irakurle honesten zenbaiten belarrirentzat.

c) *Zaldiaren irudia.*

Zaldiaren irudia ere, nahiz eta zeharka, sinbolismo erotikoaren eremuan ere sar daiteke. Honela, García Lorca poetak zaldia zela eta zioen: “*El viento hombrón la persigue / con una espada caliente*”, abere horren harrapalada kontestu erotikoan ezarriz. Baina, oraindik zuzenago taiutuko zuen zaldiaren tematika andere ezkondua, baina infidelaren, pertsonaia zaldi baten sinboloan ezartzean: “*Aquella noche corrí / el mejor de los caminos, / montando en potra de nácar / sin bridas y sin estribos*” (G. Lorca, *La casada infiel*). Mirandek ere badu olerkia, zeinean -zaldiaren orde- behor bat aurkezten duen G. Lorcaren paralelismo metaforiko nabarian, gizon bat (zaldi-behorra baillitza) peko emaztekiaren gainean doala. Hona pasarte bitxiaren emaitza: “*Gaueko oihanean lasterka / zure gainean zaldizka, / behor zalu eta bizkor, / gau-bideetan gaindi, mozkor / ba naramazu lasterka*” (Oianone, 96 or.). Euskal testuko zaldizka hitzak G. Lorca-ren “*montando en potra*” delakoa hurbiletik ezartzen digu, nahiz, derrigorrez, ez izan bere iturria. Mirandek ekintza sexuala metaforizazio primigenio ausart baten irudipean ahokatzten digu.

d) *Sexuaren mundua.*

Sexoaren iruditeriak Miranderengan haize fresko baten ufadakoa dirudi. Paris zabarrak, Paris solteak aitzaki anitz ematen dio, zioenez, iruditeria erotikoa euskaraz inoiz ez bezala garatzeko, horretarako euskal letren munduan ohizkoa ez zen mintzo eta sinbolismo askea erabiliz. Sexualismo hain naroaren pean Mirande ikonoklastak (eta garaiko moral kristauaren birrintzaileak) bide berriak hartzen ditu. Bere jarrerak euskaldun zintzoak (hots, erlijio-aurreritiz kateatuak, eta orobat kalvindar hertsia, epaitzen eta ekiditzen ditu. “*Ene zentzuak oil Ez ziraden / kalvindar eta zintzoak...*” zioen poetak ironiaz bi erlijio ertsi horiekiko kontrakarra adieraziz (Ikus *Amsterdameko orhoitzapen bat*”, 80 or.). Esan beharra dago *Haur besoetakoa*

eleberrian ere poetak etika orotik ihes egiten duela, garaiko euskaldun jatorren moralismoa biziki irainduz, eta pederastia arazoa argitan ezarriz. Hori egin zuen prosazko bere lan batean, baina, gure iritzian, Miranderen poesia, agian, sexualismoaren norabidetan oraindik ausart eta freskoagoa da. Olerkietan, adibidez, adieragarria da urezponda-ertzean datzaten bi neskatxen eszenategia, non bi neska gazte azaltzen diren laztanka "bulhar zuriak ikara...", Mirandek dioen bezala. Orobat, sugerigarria da (eta ausarta euskal poesiaren eremuan) palmondozko arboladiaren koadroa bi emaztekien arteko amodioaren pasarte laxoa eskainiz: "Han palmondoi pherde hartan / erori zirean neskatxak / elkharren besoetara.." (Neskatxak, 38 or.).

1) Emagalduek

Ikusia dugunez, gure poetaren olerkigintzan emagalduei eskainitako hurbilketak ausardiazko kerantzak ditu. Pentsatzekoa da, garaiko euskal gizarte konfesionalaren errigorismoa kontuan izanda, nekez eman zitekeela halako erauntsi literario erotikoa XX. mendeko 50. eta 60. hamarkadetan. Jauzi haren azpian bi ala hiru faktore kontuan hartzekoak dira; alegia, Mirande Paris bezalako hiri aske eta libertarioan jaio zela, eta bertako giroa deskribatzen saiatu zela; eta, orobat, bere jarrera antimoralistaz euskaldun jatorren errigorismoa katolikoari muzin egin nahi izana. *Pigalle* auzoa, noski, emakume alaien gune berezi bezala ateratzen da bere poetikan. Hori dela eta, *Pigalle* aitzaki ezinobea gertatzen da bere sinbolismo erotikoa eta sugerigarria umotzeko, irudi laxo eta labainkor anitz euskal poesiaren eremuan jalgiz. "Zohardi zan. / *Pigalle* zeruan izarrak / phiztu ziran / -puten sabelean arno belza botz-kantuz- " (*Pigalle*, 55 or.). Emagalduen tematika, esana dugunez, XIX. mendean Baudelaire, Verlaine, Rimbaud bezalako poetek harrotua zuten; haien ildotik, besteen artean, XX. mendean Miranderen lumak protagonista eginen ditu, emazteki laxo zenbait garaiko kristau abertzale puritanista askoentzat eskandalagarri bilakaturik. Miranderen eredu dira aipaturiko poetak, eta aski da Verlaine-ren hurrengo pasarte irakurtzea: "Cortesana de seno duro, de mirada opaca y bruna / abriéndose con lentitud, como la de un buey, / tu gran torso reluce igual que un mármol nuevo" (Verlaine, *Una dalhia*).

Emagalduek, noski, bere bertso labainen protagonista dira, eta euskal ortuan eskandalgarri bilakaturiko bere emaitzak giro horretan (eta Parisen nagusiki) onduak dira.

2) Intzestoa. Lesbianismoa.

Neskatxak poemaren eszenategia nabarmena da; zuzena zeharo, tranparik gabekoa; paristar poetaren bitartez lesbiandar pasarteek ere sarrera ukanen dute, ordurarte, hain *txukuna* izaniko euskararen ortuan. Estantea eta urezponda dira pasarte laxo horien toki berezi. Gardena bide da lesbianismoaren aldetik hurrengo zatia: "*Han, palmadoi pherde hartan / erori ziren neskatxak / elkarren besoetara*" (*Neskatxak*, 38 or.).

Elkarrekiko amodioa azaltzen duten bi ahizpek hamabost urte baino ez dituzte; neska nerabe eta *gazi-gezak* dira. Verlaine-ren poema batek, bere aldetik, bi gazte lesbiandarren koadroa eskaini zigun, bata hamabost urte zituela, besteak hamasei. Mirandek goiko sexu-joeraren ildotik dio: "*Neskatxak, maite zaituztet / hamabortz urteko neska- / haur segailok, gazi-gezoek*" (*Neskatxak*, 37 or.). Eta pederastiaren arrasto nagia emanez, ondorengo klarki: "*Ez, zu bakharrik irriño batez / ene ondoan etzanik, Blue-jean gorrian gorputxo bera / ferekuz gose jadanik...*" (*Amsterdameko orhoitzapen bat*, 81 or.).

3) Anatomiazko zehaztapen batzuk.

Mirande maisu da edozein pasarte erotiko giro xarmantean kartzeko. Erljio ofizialak eskain zitazkeen gateak hausten ditu berak poesia aske eta labain baten bitartez; adibidez, emakumearen anatomiak eskainiriko sugerentzia sentsualak profitatzen ditu modu anitzetara. Esan daiteke emaztekiaren –edo neskatxa baten– soin osoa dela aitzakia bere kerantza labain, baino sugerenteak, lerdengi sortzeko. Hain zuzen, maitalearen soin osoa da zerbait sugerikor, gozo eta baldan, *ederraren* mitoa garatzeko. Adibidez, musu emanez poetak arima bilustu bide du albokoa duen anderekiaren gorputza desiragarri (eta *poesia-iturri*) zaiola. "*Lotarik zure begi blüa / ezagun nizun eni so, / et' ezpainetan zure ezpaina, / potha (muxua)...*" (*Ametsetariak*, 51).

Halako eszenategia ez zen ohikoa, noski, euskal poesian Mirande bizi zen garaietan, ez eta lehenagoko aroetan ere, ze euskal literatura

idatziaren ildo gehiena errigorismo klerikalez hertsia zegoen. Miranderen mintzoa erotikoa da, metaforismo nagi, laxo eta originaletan bildua. Adibidez, poetak *"bere bular zuriak ikara"* dioenean (urezpodako neskatxen amodiozko koadroa eskaintzean) halako aire freskoa dakar euskal poesiaren eremu hertsira. Adierazgarria da emaztekiaren soin-zati zenbaiten apua, esate baterako, bere sabela eta bularrena. Batetik sabelaren irudia (Oiaone-ren pertsonaia mamituta. Emazteki hori *"sabel gurikoa"* da, *"ezpain likitsak"* ditu, orobat, *"lizonak"*; baina oraindik sugerenteagoa da, agian, emaztekiaren haragi biluziaren *"dardarizoa"*; beraz, *"ikararen* tematika emakume biluziaren mugimendu urduriarekin lotzen du Mirandek, sentsualitate nagibaten oldea adieraziz, maisuki. Teknika horren tentua azaltzen digu Zuberoako poeta paristarrak *"haragi biok ikara"*, edo eta *"...elkharri laztanak, maitez / bulhar zuriak ikhara"* (*Meskatxak*, 37 or.) xalo-xalo lumatik itzurtzen zalonean. Bestalde, *strip-tease* baten mugimendu zalu, labainkor eta morbidoak imitatuz, airostasun berezia duen hurrengo ahapaldi bihurria sortzen du poetak: *"Sorginen leizean, / lizun, bilhuts-gorri, / bilhoak haizean, / neska bat dantzari..."* (*Akelarre*, 17 or.). Mintzo laxaka, morbido horren sareetan sartzen da, orobat, Miranderen iruditeriaren alderdi irrazionala, hots, metafora bereziki ukituriko estetika. Horrelako mintzoa islatzen da emakume bilutsaren beso luzeen mugimendua *ziraun-poema* bezala ideiatzean.

Bere metaforizazioen indarra irudi irrazionaletan murgiltzen den heinean biziagoa bilakatzen da. Teknika horiek ezagunak ditu, noski, Parisko giro estetiko eta literarioan hezitako euskal poetak.

* * *

Goiko lerroetan adierazia sintetizatu nahiaz, esan daiteke Miranderen poesigintza, gehienbatean, euskal literatura berriari halako garapen sentsual aparta egotzi ziona izan zela. Bere sentsualismoaren kerantza, morbidoa ez ezik, originala ere izan da, ze bide hura euskararen baratzean urria zen, eta gerora euskarak eleberrian eginen zituen bide ausart batzuk ere bere aintzindaria ukan zuten berarengan. Dударik ez, Mirande gabe euskara beranduago sartuko zen literatura berriaren uretan, eta, bereziki, sentsualitatearen iruditeriarekin -eta bere metaforismo sugerikorarekin- lotuko zen loraketa-ekin.